

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: "Психологічні особливості молодших школярів з дистантних сімей»

Виконав: студент 5 курсу,

групи ПП-51(з) напряму підготовки

6.030103 Практична психологія

Козловська Н.В.

Керівник: Варга В. С.

Рецензент: Синишина В. М.

Мукачєво-2020 року

ЗМІСТ

<u>ВСТУП</u>	3
<u>РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ З ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ</u> .	7
<u>1.1. Аналіз теоретичних підходів до особливостей дистантних сімей</u>	7
<u>1.2. Психологічні особливості дитини з дистантної сім'ї</u>	15
<u>1.3. Вплив батьків на емоційну сферу дитини молодшого шкільного віку</u>	19
<u>РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВ НА ПСИХОЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ДИТИНИ В ДИСТАНТНІЙ СІМ'І</u>	22
<u>2.1. Організація та процедура дослідження сімейного виховання, яке впливає на емоційну сферу дітей</u>	22
<u>2.2. Дослідження психологічних особливостей молодших школярів з дистантних сімей</u>	24
<u>2.3. Кореляційний аналіз процесу впливу стилів батьківського виховання на формування психологічних особливостей дитини з дистантної сім'ї. (Методика «Кінетичного малюнка сім'ї» та Методика «Аналіз родинних взаємостосунків» Е.Г.Ейдемільера та В.В.Юстіцкіса)</u>	43
<u>ВИСНОВКИ</u>	50
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</u>	55
<u>ДОДАТКИ</u>	59

ВСТУП

Актуальність теми. Сімейні взаємовідносини – проблематика цього соціально-психологічного явища, тісно пов'язана з динамікою розвитку психологічних особливостей дитини та формування її особистості. Питання стосунків в дистантних сім'ях, особливостей їх впливу на емоційну сферу дитини, та важливий етап в наданні психологічної підтримки таким сім'ям у проблемних ситуаціях є важливим соціокультурним питанням для сучасного суспільства, що постало під впливом зміни системи сімейних цінностей.

Значний внесок щодо питання психологічної допомоги батькам та їхнім дітям, а також у дослідженні питання про розвиток, особливості, функції, класифікацію поняття «сім'я» у психологічній літературі внесли багато вітчизняних і зарубіжних дослідників: З. Фройд, А. Адлер, К. Юнг, К. Хорні, Е. Берн, М. Боуен, К. Вітакер, Д. Віткін, Л. Виготський, Е. Еріксон, У. Огборн, Ф. Педерсон, В. Сатирта ін. Дослідження цих науковців послугували теоретичним підґрунтям і методологічними засадами значимих прикладних розробок проблематики сімейних взаємостосунків у вітчизняній психології, здійснених Є. Г. Ейдемільлером, Г. С. Костюком, О. І. Бондарчуком, І. С. Коном, Д. І. Ісаєвим, Т. М. Титаренко, та ін.

Сімейне середовище посідає найпершу та найважливішу позицію у процесі виховання дитини. В колі батьків та рідних формується особистість дитини. Проте цей важливий етап в дорослішанні дитини, страждає через негативні тенденції, які супроводжують структурні трансформації економіки сучасної України: падіння рівня життя населення, зростання рівня безробіття, неповної зайнятості.

Відсутність одного з батьків або виїзд обох батьків, негативно впливає на відносини в сім'ї та виховання дітей. З 1995 р. активно розгортається рух трудової міграції працеспроможного населення. На період 2012 р. в Україні нараховується до 200 тис. неповнолітніх, у яких один, або й обоє батьків виїхали на роботу за кордон. Відповідно до цих даних: понад половину цих дітей проживали в умовах відсутності одного чи обох батьків більш, ніж 3

роки. 47 % з них проживали з одним з батьків, 43 % – з бабусею і (чи) дідусем, близько 4 % – з братами і сестрами. Разом з тим, 5 % дітей мігрантів проживали з більш далекими родичами, 0,5 % - у знайомих або сусідів, 0,2 % - самі.

З цим пов'язана проблема бездоглядності дітей внаслідок трудової міграції батьків. За оцінками, з числа проблемних сімей з дітьми, що потрапили у поле зору соціальних служб (у всеукраїнській базі даних нараховується приблизно 180 тис. таких сімей), 12 % становлять сім'ї, де хтось із дорослих виїхав на роботу за кордон.

Наразі також гостро постала проблема дистантних сімей, де батько є учасником бойових дій та довгостроково перебуває в зоні антитерористичної операції. До 80% військових учасників АТО, що повернулися до своїх родин, мають ознаки ПТСР (посттравматичного синдрому), він полягає і в несприйнятті цивільного життя, агресії, інколи, на жаль, також – жорстокості в сім'ї.

Культурний, духовний, соціальний, економічний розвиток української нації і суспільства нашої держави залежить від сприятливого психологічного сімейного мікроклімату, цілісності стосунків та підтримуючих взаємин в сім'ї.

Об'єкт дослідження – психологічні особливості дітей з дистантних сімей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – батьківське виховання в дистантних сім'ях та його вплив на психологічні особливості у дітей молодшого шкільного віку.

Мета роботи полягає в дослідженні вивчення особливостей впливу сімейного виховання на розвиток особистості та психоемоційної сфери у дітей з дистантних сімей молодшого шкільного віку.

Завдання:

Для досягнення поставлених цілей необхідно вирішити ряд завдань:

- провести аналіз літературних джерел, щодо вивчення впливу батьків на психоемоційну сферу дитини з дистантної сім'ї;
- дослідити особливості психоемоційного розвитку особистості дитини;

- провести аналіз результатів дослідження впливів сімейного виховання на психоемоційну сферу дитини з дистантної сім'ї.

- розробити розвиваючо-корекційну програму з розвитку психоемоційної сфери та попередження негативних взаємодій з батьками.

Методи дослідження: Теоретичні: вивчення, аналіз наукової літератури з вивчення психологічних особливостей з дистантних сімей, а саме розвитку психоемоційної сфери дітей молодшого шкільного віку; тестування. Для дослідження психо-емоційних розладів, тривожності, конфліктності, почуття неповноцінності, ворожості, ми використали адаптовану проєктивну методику «Кінетичний малюнок сім'ї». Для дослідження ступеня залежності від батьків, прояву ревнощів та прояву прихильності, нестачі уваги, агресивної поведінки з батьками, наявності страхів, невисловлених бажань і потреб, тривоги, комплексу «Кастрації», визначення прояву егоцентризму, ми використовували методику «Казка». Також ми використовували тест «Тривожність» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен) та досліджували рівень негативного психологічного стану за допомогою методики «Паравозик» (інш. назва «Поїзд»). Для тестування батьків на дослідження порушень сімейного виховання і їх причин, ми використали опитувальник АСВ розроблену Е.Г.Ейдемільером «Аналіз сімейних взаємин» та коротку анкету «Моя сім'я» для збору даних про дистантні сім'ї.

Емпірична база дослідження: дане дослідження проводилося з 60 дітьми віком 5-9 років (1-4 класу) на базі Мукачівського НВК №5.

Положення, що виноситься на захист:

Посилаючись на дослідження вчених психологів, варто зазначити, що сім'я – це важлива складова суспільства. Сімейне виховання – це важливий елемент у формуванні психологічних особливостей дитини та розвитку її психоемоційної сфери. Повноцінний розвиток дитини її соціалізація залежить від вміння всіх членів сім'ї розуміти, допомагати одне одному, бути емоційно включеним в переживання одне одного. Спільна діяльність та взаємопідтримка – це важливий момент, що впливає на сімейне виховання.

Сприятливе виховання відіграє найбільш значиму функцію у формуванні психічного та емоційного здоров'я дитини і це формує подальший розвиток свідомої особистості.

Структура роботи. У першому розділі «Аналіз теоретичних джерел щодо вивчення психологічних особливостей дітей з дистантних сімей», ми вивчили та проаналізували результати найбільш відомих теоретичних та експериментальних робіт, що стосуються формування психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку, розглянули чинники, що проявляються в дистантних сім'ях, які можуть впливати на розвиток психоемоційної сфери.

У другому розділі «Емпіричне дослідження впливу батьків на психоемоційну сферу дитини в дистантній сім'ї», ми провели дослідження впливів сімейного виховання на психоемоційну сферу дитини.

Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Також хочу додати, що матеріали дипломного дослідження «Психологічні особливості дитини з дистантної сім'ї» надруковано у збірнику тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 14-15 травня 2020р «Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» МДУ.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо проблем дистантних сімей та виховання дітей в умовах виїзду батьків за кордон. А також особливостей психологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, за умови довготривалої відсутності батьків, на прикладі сімей «трудомих мігрантів»

Сім'я – це мала соціальна група, заснована на шлюбі та кровній спорідненості. Члени сім'ї об'єднані емоційними зв'язками, спільністю побуту, моральною відповідальністю, взаємодопомогою.

Дистантна сім'я – це сім'я де один, або двоє батьків проживають окремо від дітей, та інших членів сім'ї тривалий період часу, але зберігають сімейні зв'язки. Причиною утворення дистантної сім'ї, часто виступає специфіка роботи батьків.

Сім'ї трудомих мігрантів (дистанційні сім'ї) – це, де обоє батьків (у випадку неповної сім'ї – батько чи мати) виїхали за межі України для працевлаштування і відсутні більше 6-ти місяців. Являється одним із видів дистантних сімей, що несе найбільш значимі наслідки для розвитку особистості дитини.

Дитяче виховання в умовах негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату визначається ранньою втратою потреби у спілкуванні з батьками, егоїзмом, замкненістю, конфліктністю, впертістю, неадекватною самооцінкою (завищеною чи заниженою), озлобленістю, невпевненістю у своїх силах, недисциплінованістю, втечами з дому.

Важливою умовою гармонійного розвитку дитини є позитивні, систематичні батьківсько-дитячі взаємини, що реалізуються у трьох формах сімейного спілкування: емоційній (прояв турботи, любові), мовленнєвій (розкриття норм поведінки, поради), ситуативний (контакт дорослих з дитиною в іграх, розвагах, праці).

В атмосфері байдужого ставлення до них виховуються діти з низькою самооцінкою, пасивністю, невпевненістю, боязкістю, підвищеною тривожністю, надмірною чуттєвістю до критики.

Причини виникнення порушень у розвитку є: міжособистісні стосунки в сім'ї; недовіра до батьків, недостатність підтримки дитини, що формує тривожність почуття неповноцінності; суперечливі вимоги в сім'ї; низький рівень соціальної взаємодії та передачі емоційного досвіду від батьків до дитини. Проблема у емоційній відкритості і суб'єктивне сприйняття та переживання дитиною того, що відбувається в сім'ї.

Труднощі в спілкуванні між батьками та дітьми, проблеми в сім'ї обумовлена комплексом умов в яких перебуває дистантна сім'я: особливості віку та особистості дитини, внутрішньосімейні взаємини та соціокультурне середовище – вони складають в цілому соціальну ситуацію розвитку дитини.

Об'єктивні причини:

- вікова динаміка, яка відображає становлення провідних потреб у дітей;

Суб'єктивні причини:

- індивідуально-психологічні особливості батьків, особливості сімейного виховання тощо.

Проблемою дистантних сімей є порушення реалізації, ігнорування або неналежне виконання своїх функцій – ролей батьками і дітьми.

Порушення структури сім'ї, залежить від чинників негативних тенденцій психо-соціального розвитку особистості і її суспільно-економічного життя.

Діти з дистантних сімей, відчувають незадоволеність базовими соціальними потребами, ці діти потребують турботи уваги, та психологічної допомоги.

Особливість дистантної сім'ї у непослідовності батьків у вихованні дітей, що проявляється в тому, що батьки по-різному реагують на одні і ті ж події, залежно від настрою; по-різному поводитьься в схожих ситуаціях. Діти

зазначають, що їм важко заздалегідь визначити, як батько чи мати поступлять у відповідь на ту або іншу дію, дуже часто батьківські вимоги суперечать одна одній.

В атмосфері байдужого ставлення до них виховуються діти з низькою самооцінкою, пасивністю, невпевненістю, боязкістю, підвищеною тривожністю, надмірною чуттєвістю до критики. Самооцінка, яка формується у дитини в сім'ї, позначається на її відношенні до успіхів у навчанні, спілкуванні з однолітками і рідними.

Високий рівень тривожності це яскраво виражена психологічна особливість дітей з дистантних сімей, такі діти агресивно відносяться до своїх батьків, особливо тата, оскільки вони не приділяють їм уваги, рідко проявляють любов та ласку, вони скуті в своїх почуттях до дитини. Діти які проживають тільки з матір'ю, в сім'ях, де батько часто відсутній по причині виїзду на роботу за кордон, або через військову службу, діти поводяться дуже егоїстично, вони повністю спрямовують увагу матері до себе, дуже прив'язані до своїх матерів, через те що відчувають нестачу підтримки зі сторони батька. У тривожних дітей спостерігається схильність до негативного психологічного стану.

Дані симпомокомплекси які породжують труднощі в сімейному середовищі, виражені наступними показниками:

Гіпопротекція (Г - гіпоопіка) – виражений у 22 осіб (36,7%); Ігнорування потреб дитини (П-) проявляється у 22 сім'ях (36,7%); Недостатня кількість заборон (З-) проявляється у 22 сім'ях (36,7%); Недостатність у санкціях (С -) виражається у 22 сім'ях (36,7%); Нерозвиненість батьківських почуттів (НБП), виражена високим показником в 22 сім'ях (36,7%)

Сім'ї, де один з батьків перебуває віддалено відображає 45% опитуваних, характеризується середнім показником, та 6,7% сімей де обоє батьків, постійно перебувають віддалено, працюючи за кордоном, та не приймають активну участь у вихованні дітей, саме цій групі опитань, варто приділити особливу увагу під час проведення психокорекційних занять.

В аналізі методики «Кінетичний малюнок сім'ї» ми виділили шкали «Тривожність» – високі показники характерні для 20 учнів (33,3%), та «Неповноцінність у сім'ї» високий показник серед 19 дітей (31,7%).

Аналіз методики «Казка», в групі з 60 осіб, продемонстрував наступну кількість учасників, серед яких простежувалися негативні відповіді: «Річниця весілля» – 41,7% відчують ревності до одного з батьків, відчують себе обділеними увагою – 25 дітей, «Ягня» – 33,3% важко переживали період, коли мати припинила вигодовування грудьми, або прояв ревностей до молодшого брата чи сестри – 20 дітей, «Похорон» – 26,7% переживають відчуття агресивності, почуття провини – 16 дітей, «Страх» – 28,3% дітей переживають стан страху і тривожності – 17 дітей, «Піщаний будиночок – 31,7% виражають прив'язаність до матеріальних речей, егоїстичність – 19 дітей, «Поганий сон» (Взаємозв'язок з попередніми відповідями) – 25 дітей, 41,7% серед учасників групи.

Високий рівень тривожності, за аналізом, відповідної методики дослідників Р. Темпл, М. Доркі, В. Амена, відзначено для 4 учасників 6,7% в групі досліджуваних.

Негативний психологічний стан за методикою «Паравозик» середнього ступеня характерний для 12 (20%) учасників.

В емпіричному дослідженні дітей з дистантних сімей, було виявлено найбільш гострі проблеми: є невміння приймати своїх батьків, низький рівень відчуття потрібності та належності до сім'ї.

Кореляційний аналіз, підтвердив взаємозв'язки між симптомокомплексами у вихованні та психоемоційному стані дітей, які ми використаємо для подальшої психолого-педагогічної роботи, з дітьми з дистантних сімей. Важливим є формування довіри у стосунках з батьками, близькості з ними та рідними, зменшення рівня агресивності до близьких, відчуття провини перед батьками;

Виявлені симптомокомплекси потребують корекції: роботи з дитячими страхами та зменшення рівня тривожності, формуванням адекватної самооцінки, робота над егоцентричністю дітей з дистантних сімей.

Отже, вивчаючи психологічні особливостей дітей з дистантних сімей, особливої уваги ми надаємо психо-емоційному стану в молодшому шкільному віці, які впливають на формування особистості дитини, в подальшому та передбачають можливі способи вирішення проблемних питань.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>